

1590-es lengyel feljegyzés Balassi Bálintról és katonáiról

Amikor Balassi Bálint 1589 szeptemberében „bujdosásra adta a fejét”, azaz Lengyelország felé vette az útját, magyarországi barátaival és ismerőseivel nem közölte, vagy csak célzás formájában közölte azt, hogy mihez kezd majd idegenben. Illyésházy István lipthói főispán 1589. szeptember 29-én kelt levelének szövegösszefüggéséből ez ugyan kielemezhető: ebben Illyésházy arról értesíti az alsó-ausztriai kamarát, hogy a volt egri hadnagy „lóra ülven éjnek idején eltávozott ebből az országból Krakkó felé”, majd két mondattal később ezt írja: „A lengyeleket a tatárok és a törökök erősen nyugtalanítják.”¹ Más szóval Balassi, meglehetősen azért ment lengyel földre, mivel szükség volt katonai szakértelmére, hiszen a tatár-török betörések veszélyeztetik a lengyel állam biztonságát.

Úgy gondoljuk, Illyésházy, ha nem is volt velük teljesen tisztában, sejtethet valamit Balassi Bálint terveiről. Forgách Simon szolgája ezzel szemben elhitte azt a – szerintem kizárólag ködösítésnek szánt – szöveget, amely szerint a csalódott költő „oda megyen, ahol a két szemével ellát” és „az tengeren túl megyen”.² Bár mindkét forrásból kitűnik, Balassi hosszabb távollétre készül (Illyésházynek négy évet mond, Forgách Simon szolgájának pedig azt állítja, soha vissza nem tér hazájába), csak a második, egyes irodalomtörténészek által komolyan vett verzióban álcázza magát vándorló szegénylegénynek, akit egyáltalán nem érdekel, mi lesz a további sorsa. Szinte biztosra vehetjük, hogy lengyel földről erős ígéretei lehettek alkalmazását illetően, még akkor is, ha ezek részleteivel ekkor még nem lehetett tisztában.

Később, mint ezt fennmaradt leveléből tudjuk,³ közölte Zamojszki lengyel kancellárral, hogy még mielőtt a kancellár „igen nyájas levélben” meghívta őt a készülő török háborúba, három úr meghívása alapján erre már korábban készen állott, sőt feltételeket is javasolt a Magyarországról összeszedhető katonák zsoldját illetően. Három meghívója Báthori András, Warmia bíborosa, Mikołaj Zebrzydowski lublini nádor és Wesselényi Ferenc volt. Közülük 1590 elején legszorosabb kapcsolatban Wesselényi Ferencsel lehetett; Wesselényi Báthori István királysága idején a király főkamarása és bizalmi embere volt, de még annak halála után is évekig fontos szerepet játszott a lengyel államügyekben. Zamojszki bízott benne és – mint ez a már említett Balassi köszönőlevélből kitűnik – lényegében teljhatalmat adott neki a magyar segédcapatok toborzása ügyében. S nem véletlen, hogy Wesselényi Ferencsel függ össze az az újabb adalék, amit legutóbbi lengyel kutatótútamon a varsói Állami Levéltárban sikerült találnom.

Még hozzá az I/1. számú fond-gyűjteményben. Ebben található az ún. királyi számadáskönyvek (*Rachunki Królewskie*). A logika, ami ezek átnézéséhez vezetett, azon alapult, hogy amennyiben Jan Zamojszki és szövetségesei valóban készültek a végül is meg nem valósult török háborúra 1589/90-ben, akkor ennek valami nyoma kellett, hogy maradjon a korabeli számadáskönyvekben. Jan Zamojszki kancellár

¹ Balassi Bálint összes versei, Szép Magyar Comodiája és levelzése. Bp., 1974. 404.

² Idezi KOVÁCS Sándor Iván, ItK 1976. 5/6. 667.

³ BALASSI, i. m. 400–409.

számadáskönyveinek a sorsa ismeretlen, viszont a királyi költségeket megörökítő számadáskönyvek kisebb-nagyobb hézagokkal fennmaradtak. Ezek áttanulmányozása közben jutottam el az 1590. évi számadások háromlappos kivonatához, pontosabban az 1590 tavaszán Varsóban rendezett szejmre készült költségek és bevételek kimutatásához. Ennek a lengyel címe „Krotkie zebanie lidzby przyjęcia y wydania gothowych pieniedzy” (A befolyt és kiadott készpénzek összegének rövid kimutatása), és a 344/5-ös jelzetű számadásgyűjtemény 83–84. lapjain található. A háromoldalas kimutatásban Wesselényi Ferenc neve több ízben is szerepel, de bennünket igazából csak az a részlet érdekel, amelyik a katonák zsoldjára kiadott pénzeket összegezi. Itt, a 83/v oldalon, a lap aljától számított harmadik bekezdésben a következőt olvashatjuk: „Panu Franchiskowy Weszeline[mu] na zadatek (?) kony tissiacz którz yusz byli na graniczach polskich s Panem Balasym i Piesznych 169 ktore do Jego Mosci Pana Hetmana poslal wydalo sie zł 2276/12/6”.⁴ Magyar fordításban ez így hangzik: „Wesselényi Ferenc úrnak foglalólul ezer lóra, amelyek már ott voltak a magyar határon Balassi úrral és 169 gyalogosra, akiket a Hetman úr [Zamojszki] őméltóságához küldött, kiadott 2276 zloty 12 és fél groszyt”.

Mivel a szejm által jóváhagyott költséglista fent idézett tétele elég tetemes összegre rúg, az „ezer ló” itt alighanem ezer lovat jelent. Ez viszont arra mutat, hogy Balassi Bálintnak viszonylag rövid idő alatt sikerült jelentős magyar zsoldoscsapatot összehoznia. Az 1590 tavaszán megtartott szejmen Zamojszki programjában még kitüntetett helyen szerepelt a török háború, amelynek költségvetését bemutatta, s amelynek költségeihez újabb adó kivetését kérte.⁵ Ezt ugyan az országgyűlés megszavazta, viszont az adó (mint minden adó) ettől még nagyon népszerűtlen maradt és behajtását nem lehetett véghezvinni. Az, hogy a török háború elmarad, csak a következő, 1590/1591. évi téli szejmen derül ki végérvényesen, hogy aztán 1591 októberében a két uralkodó, III. Zsigmond és III. Murád szultán aláírja a két ország közötti fegyverszünet meghosszabbítását.⁶ Maga Balassi Bálint már 1591 tavaszán vagy nyarán visszatért Magyarországra. Érdekes lenne tudni, mi történt az általa toborzott zsoldosokkal?

Sokan közülük még egy ideig lengyel szolgálatban maradtak. Balassin kívül volt még egy kapitánya a lengyel hadseregnek, aki a lengyel mellett magyarul is értett, és akinek századában voltak magyarok: Bekes Gáspár fia, Bekes László. Az 1591 második felében a lublini táborban összegyűjtött csapatok zsoldjának kimutatása, ami az AGAD *Konsygnacja Akt Dawnych Wojskowych* aktái között maradt fenn (I/6, Oddział 86, Nr. 734) Bekes László századában meg is nevezi ezeket a lengyel zsoldban álló magyarokat. A Bekes-századból két tisztet tüntet fel: „Lippozy Dzyones”-t (Lippóczy Dénes) és „Bekessi Andreas”-t. (Utóbbi lehet Bekes-rokon, de lehet Bekesi András is.) A tiszték 100, illetve 200 zloty zsoldot kapnak. A magyar zsoldoskatonák névsorában számos „Nagy” vezetéknevű magyar mellett (Benedek, Kálmán, Máté és Mátyás) szerepel még egy Almási Benedek és egy Mészáros Miklós („Miklusz Misarius”) is.⁷ Szinte biztosra vehető, hogy ezeket a katonákat, vagy legalábbis egy részüket még Balassi Bálint toborozta össze 1589/90-ben, s adta át aztán az általa jól ismert Bekes László hadnagynak, III. Zsigmond katonájának, aki később számos fegyverténnyel öregbítette az idegen szolgálatban álló magyar vitézek hírnevét.

Gömöri György

⁴ AGAD, Varsó, *Rachunki Królewskie*, I/1, 334/5, fol. 83/v.

⁵ Stanisław GRZYBOWSKI, *Jan Zamojski*. Warsaw, 1994. 235.

⁶ *Ibid.* 246.

⁷ AGAD, Varsó, I/6, Oddział 86, Nr. 734, fol. 13.